

ارائه مدل ساختاری تأثیر سرمایه اجتماعی بر مدیریت بحران دانشگاه (مطالعه موردی دانشگاه پیام نور کرج)

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۲/۲۷

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۶/۱۹

لیلا فتحی^{۱*}، محمدرضا ابراهیمی^۲

۱- استادیار، گروه جامعه‌شناسی، دانشگاه پیام نور، ص. پ. ۱۹۳۹۵۴۶۹۷، تهران، ایران (l_fathi89@pnu.ac.ir)

۲- استادیار، گروه مدیریت، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه غیر انتفاعی دانش البرز، آبیک، ایران

چکیده

هدف اصلی این پژوهش ارائه مدل ساختاری تأثیر سرمایه اجتماعی بر مدیریت بحران دانشگاه است. پژوهش حاضر از لحاظ «نوع هدف» جزء پژوهش‌های کاربردی و از نظر روش این پژوهش یک تحقیق توصیفی-پیمایشی است. جامعه آماری این تحقیق شامل ۱۳ هزار دانشجوی مشغول به تحصیل در دانشگاه پیام نور کرج می‌باشند که بر اساس جدول مورگان تعداد ۳۷۴ نفر نمونه مورد نیاز می‌باشند که به صورت تصادفی ساده اقدام به انتخاب نمونه شد. ابزارهای گردآوری اطلاعات در این تحقیق شامل دو پرسشنامه است، پرسشنامه استاندارد سرمایه اجتماعی ناهاپیت گوشال (۱۹۹۸) و پرسشنامه محقق ساخته مربوط به مدیریت بحران دانشگاه است. روایی ابزارهای تحقیق به صورت صوری به تأیید ۵ نفر از اساتید دانشگاه پیام نور کرج رسیده است. پایایی ابزار تحقیق از طریق توزیع ۳۰ پرسشنامه در میان نمونه مورد تحقیق و با استفاده از محاسبه آلفای کرونباخ محاسبه شد که طی آن پایایی پرسشنامه سرمایه اجتماعی ۰/۹۴۱ و پایایی پرسشنامه مدیریت بحران ۰/۹۵۴ محاسبه شد. نتایج حاصل از اجرای آزمون مدل ساختاری تأثیر سرمایه اجتماعی بر مدیریت بحران در دانشگاه نشان می‌دهد مدل مذکور بر اساس شاخص‌های مورد اشاره دارای برازش مناسب است. در ضمن ضریب تأثیر سرمایه اجتماعی دانشگاه بر مدیریت بحران در دانشگاه‌ها برابر با ۰/۸۶۷ است که نشان از تأثیر بسیار بالای آن دارد. در ضمن نتایج مدل ساختاری نهایی نشان می‌دهد بعد ساختاری سرمایه اجتماعی مستقیم بر بعد سیاسی مدیریت بحران در دانشگاه‌ها اثرگذار است.

واژه‌های کلیدی سرمایه، سرمایه اجتماعی، بحران، مدیریت بحران، دانشگاه

Presenting a structural model of the impact of social capital on university crisis management (case study: Payam Noor Karaj University)

Leila Fathi^{1*}, Mohammad Reza Ebrahimi²

1. Assist. Prof., Dept. of Sociology, Payame Noor University, (PNU) PO. Box, 19395-4697, Tehran, Iran (l_fathi89@pnu.ac.ir)

2. Assist. Prof., Dept. of Management, Faculty of Management and Accounting, Danesh Alborz Non-Profit University, Abyek, Iran

Abstract

The main goal of this research is to provide a structural model of the impact of social capital on university crisis management. The current research is part of applied research in terms of "type of target" and in terms of the method of this research, it is a descriptive-survey research. The statistical population of this research includes 13 thousand students studying in Payam Noor Karaj University, which according to Morgan's table number 374. The sample people are required, and the sample was selected randomly. The tools for collecting information in this research include two questionnaires, the standard social capital questionnaire by Nahapit Ghoshal (1998) and the researcher-made questionnaire related to university crisis management. The face validity of the research tools has been approved by 5 professors of Payam Noor Karaj University. The reliability of the research tool was calculated by distributing 30 questionnaires among the research sample and using Cronbach's alpha calculation, during which the reliability of the social capital questionnaire was 0.941 the crisis management questionnaire was calculated as 0.954. The results of the test of the structural model of the impact of social capital on crisis management in the university show that the model has a suitable fit based on the mentioned indicators. In addition, the coefficient of impact of university social capital on crisis management in universities is equal to 0.867, which shows its very high impact. In addition, the results of the final structural model show that the structural dimension of social capital directly affects the political dimension of crisis management in universities.

Keywords: Capital, Social Capital, Crisis, Crisis Management, University.

۳۶

شماره ۲۳

بهار و تابستان ۱۴۰۲

دوفصلنامه

علمی و پژوهشی



ارائه مدل ساختاری تأثیر سرمایه اجتماعی بر مدیریت بحران دانشگاه... ایلا فتحی

مدیریت بحران مقوله‌ای جدید در زمینه مقابله با پیامدهای حوادث غیرمترقبه و بحران‌های ناشی آن‌هاست. بروز بحران در عصر اطلاعات که سرعت انتقال و تبادل اطلاعات به همراه فناوری پیچیده و در حال تغییر از ویژگی‌های بارز آن است. آثار قابل توجهی بر سرنوشت حکومت‌ها و جوامع و سازمان‌ها داشته و منجر به بروز آسیب‌ها و تهدیدات گوناگونی در حوزه‌های مختلف سازمانی و ملی و فراملی می‌شود [۱].

تعریف بحران به علت اینکه تاکنون در خصوص آن توافقی میان صاحب‌نظران پدید نیامده کار ساده‌ای نیست. واژه بحران که معادل Crisis در زبان انگلیسی است از پزشکی وارد علوم اجتماعی و اقتصاد شده است. در پزشکی وضعیت بحران به وضعیتی اطلاق می‌شود که ارگانیزم دچار بی‌نظمی شده و به خطر افتاده است. برخی عقیده دارند که در زمینه مسائل اجتماعی هم‌زمانی که جامعه و سازمان از نظم عادی خارج و دچار آشفتگی می‌شود وضعیت بحرانی حاکم می‌شود [۲]. در تعریف دیگر در صورت بروز اختلال و یا تغییر در یکی از سه عنصر توانمندی‌ها، نیازمندی‌ها و یا قوانین حاکم بر سیستم مورد بحث بحران ایجاد می‌شود [۲]. از دید سیستماتیک بحران عبارت است از وضعیتی که نظم سیستم اصلی یا قسمت‌هایی از آن را که ما سیستم فرعی می‌نامیم مختل کرده و پایداری آن را بر هم زند [۳].

اهمیت دادن به مقوله سرمایه اجتماعی یک سیاست مردم‌باور است که خود، تحولی در راستای توسعه اجتماعی به شماره می‌رود و قادر است از نظر اجتماعی با ایجاد همبستگی، از نظر فرهنگی با ایجاد تعهد اخلاقی، از نظر اقتصادی با کاهش هزینه‌ها و از نظر سیاسی با مشارکت مردم، مؤثر و مفید باشد [۴]. شاید یکی دیگر از اهداف

مهم سرمایه اجتماعی را بتوان افزایش ویژگی‌هایی نظیر آموزش و تحریک اجتماعی و رشد اقتصادی، برتری سیاسی و در آخر توسعه معرفی کرد. سرمایه اجتماعی از طریق تغییر دادن رفتار افراد سعی در افزایش مهارت و توانایی‌ها و تخصص آنها دارد، به طور مثال گروهی با اعضای با اعتماد بالا، کارایی کار گروهی بیشتری دارند تا گروهی که درونش اعتماد وجود ندارد [۵]. به‌طور کلی، محققان نشان داده‌اند که سرمایه اجتماعی یک منبع باارزش است، زیرا افراد هنگامی که یکدیگر را شناخته و درک نموده و به هم اعتماد داشته و با یکدیگر هویت یابند به صورت کارا تر و مؤثرتری باهم کار می‌کنند. بدیهی است که زندگی مردم در اجتماعی که دارای درجات بالای سرمایه اجتماعی است، نتایج اقتصادی و اجتماعی مطلوب‌تری در بر خواهد داشت. آنچه از نظر مدیریتی اهمیت دارد آن است که در محیط‌های حرفه‌ای و تخصصی، ایجاد نهادهای حرفه‌ای و استفاده از هنجارهای حرفه‌ای برای کنترل رفتار اعضای یک سیستم اجتماعی، می‌تواند موجب بهره‌وری بالاتر و زمینه‌ساز رشد و توسعه سیستم شود. از آنجاکه عملکرد کارکنان نتیجه مکانیسم‌ها و تعاملات اجتماعی است، بنابراین شناسایی الگوی تعاملات میان اعضای سازمان و ابعاد سرمایه اجتماعی به‌عنوان متغیرهای مؤثر بر عملکرد ضروری است. با استفاده از شناسایی این عوامل می‌توان سیستم‌های سازمانی را بهتر هدایت نمود [۶].

تجربه زیسته محقق در دانشگاه پیام نور نشان می‌دهد چندان نسبت به موضوع سرمایه اجتماعی توجهی صورت نپذیرفته است. کما اینکه اخیراً موارد متعددی از تغییر در ساختار دانشگاه پیام نور اشاره شده است (از قبیل حذف این دانشگاه، ادغام با دانشگاه‌های دیگر و واگذاری به سایر دستگاه‌ها) که همه این‌ها اثر مخربی بر سرمایه

اجتماعی این دانشگاه در جمع دانشجویان و اساتید دانشگاه دارد. از دیگر سو متأسفانه به‌طور حتم توجه چندانی نیز به مدیریت بحران نیز در این دانشگاه نشده است. با توجه به ادامه روند فعلی در آینده منجر به مشکلات عدیده‌ای در این دانشگاه چه از منظر سرمایه اجتماعی و چه از منظر مدیریت بحران خواهد شد. درنهایت مسئله اساسی این تحقیق ارائه مدل ساختاری تأثیر سرمایه اجتماعی بر مدیریت بحران دانشگاه پیام نور کرج است.

۲- مبانی نظری و پیشینه تحقیق

جیمز کلمن مفهوم سرمایه اجتماعی را از اقتصاد به جامعه‌شناسی آورد. کلمن سرمایه اجتماعی را برحسب کارکردی که دارد تعریف می‌کند. به عقیده او این مفهوم نه یک موجود منفرد، بلکه دربرگیرنده موجودیت‌های مختلفی است که تمامی آنها در دو عنصر مشترک هستند، یعنی همه آنها جنبه‌ای از ساخت اجتماعی در خود دارند و واکنش معینی از کنشگران را در درون این ساختار تسهیل می‌کنند. سرمایه اجتماعی همانند دیگر اشکال سرمایه مولد است و رسیدن به اهدافی را امکان‌پذیر می‌سازد که در نبود آن، دسترسی به آن اهداف ناممکن خواهد بود. سرمایه اجتماعی همانند سرمایه مادی و سرمایه انسانی، کاملاً قابل‌مبادله نیست، اما می‌تواند مختص به فعالیت‌های مشخصی باشد. شکل مشخصی از سرمایه اجتماعی که در تسهیل بعضی از کنش‌ها ارزشمند است، می‌تواند بر کنش‌های دیگر بی‌فایده و یا حتی مضر باشد. سرمایه اجتماعی برخلاف اشکال دیگر سرمایه در ذات ساختار روابط کنشگران وجود دارد [۷].

فوکویاما سرمایه اجتماعی را این‌گونه تعریف می‌کند «سرمایه اجتماعی را به‌سادگی می‌توان به‌عنوان وجود مجموعه معینی از هنجارها یا ارزش‌های غیررسمی تعریف کرد که اعضای

گروهی که همکاری و تعاون میانشان مجاز است، در آن سهیم هستند و مشارکت در ارزش‌ها و هنجارها به‌خودی‌خود باعث تولید سرمایه اجتماعی نمی‌شود، چراکه این ارزش‌ها ممکن است ارزش‌های منفی باشد» [۸].

رابرت پاتنام نیز تعریف دیگری از سرمایه اجتماعی ارائه می‌دهد «او بر نحوه تأثیر سرمایه اجتماعی بر رژیم‌های سیاسی و نهادهای دموکراتیک تأکید کرده است، از نظر او سرمایه اجتماعی مجموعه مفاهیمی مثل اعتماد، هنجار، شبکه‌های ارتباطی میان افراد یک اجتماع است». سرمایه اجتماعی وسیله‌ای برای رسیدن به توسعه سیاسی- اجتماعی در سیستم‌های مختلف سیاسی است. پاتنام بر اعتماد تأکید زیادی می‌کند. از نظر او اعتماد و ارتباط متقابل در شبکه‌های اجتماعی به‌عنوان منابعی هستند که در کنش‌های اعضای جامعه موجود است [۹].

در مجموع می‌توان گفت: سرمایه اجتماعی از مجموعه هنجارها و ارزش‌های موجود در سیستم‌های فکری، علمی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی جامعه منتج می‌شود و این هنجارها و ارزش‌ها حاصل تأثیر نهادهای اجتماعی و اقتصادی است که دارای ویژگی اعتماد متقابل، تعامل اجتماعی، احساس هویت جمعی و گروهی و غیره است. مفاهیمی چون اعتماد، همکاری و همیاری میان اعضای یک گروه یا جامعه شکل‌دهنده نظامی هدفمند است که باعث دستیابی به اهداف ارزشمند گروهی می‌شود. از این رو شناخت مؤلفه‌های مؤثر در تقویت یا تضعیف سرمایه اجتماعی می‌تواند به جوامع، در گسترش ابعاد سرمایه اجتماعی کمک نموده و موجب افزایش عملکرد اجتماعی و اقتصادی افراد در جوامع شود. سرمایه اجتماعی مجموعه معینی از هنجارها و ارزش‌های غیررسمی است که اعضای گروهی که تعاون میانشان مجاز است، در آن سهیم می‌شوند [۱۰].

اما در مورد موضوع مدیریت بحران، برچر در کتاب به‌سوی تئوری رفتاری در بحران‌های بین‌المللی در تعریف بحران معتقد است که بحران همان تفاوت بین واژه عملیاتی و مفهومی است. وی در تعریف خود معتقد است که؛ در تعریف مفهومی؛ بحران یک تغییر وضعی محیط درونی و بیرونی است به‌گونه‌ای که خطر محیط بیرونی در مواجهه با ارزش‌های درونی نیازمند تصمیمات عاجل و سریع است. در تعریف عملیاتی بحران می‌تواند تغییر در روند جنگ یا صلح کشورها باشد به‌گونه‌ای که در سطح بین‌المللی نیز ایجاد تنش نماید [۱۱].

بحران شرایط غیرعادی است که در آن مشکلات ناگهانی و پیش‌بینی‌نشده‌ای پدید می‌آید و در چنین شرایطی ضوابط و هنجارها و قوانین مرسوم دیگر کارساز نیست [۱۲]. در تعریف دیگر اینکه مجموعه شرایط خاصی، روال متداول و پیش‌بینی‌شده جریان کار، فعالیت، تولید، خدمت‌رسانی، زندگی، ارتباطات، تأمین نیازهای عمومی، سلامت، محیط‌زیست و یا افکار عمومی را تغییر یک‌باره می‌دهد، در این حالت شرایط بحرانی بروز کرده است [۱۳]. بحران وضعیتی است که تغییری ناگهانی در یک یا چند قسمت از عوامل متغیر سیستم به وجود می‌آورد. شدت و ضعف بحران‌ها بستگی به عوامل تشدیدکننده و یا عناصر کاهش‌دهنده بحران و تکنیک‌های موجود برای مدیریت و بالاخره مهار آن دارد [۱۴].

از نظر مک نامارا (۲۰۲۳) بحران حادثه‌ای است که در اثر رخدادها و عملکردهای طبیعی و انسانی به‌طور ناگهانی به وجود می‌آید و سختی و خسارت را به یک مجموعه یا جامعه انسانی وارد می‌کند و برطرف کردن آن نیاز به اقدامات و عملیات اضطراری و فوق‌العاده دارد. البته این اقدامات نیز وابسته به شناسایی بحران و آگاهی‌رسانی در زمان مناسب است [۱۵].

استفاده از مشارکت‌های اجتماعی یکی از راهکارهای سودمند برای دستیابی به این هدف است که در صورت آمیختن ایده‌های نوین در قالب همکاری‌های مختلف، مفهومی جدیدی به نام نوآوری اجتماعی از آن به دست خواهد آمد [۱۶]. سرمایه اجتماعی به‌منزله یکی از مصادیق ارزنده در زمینه مدیریت منابع انسانی در هر سازمانی متناسب با نقش‌ها و مسئولیت‌ها دارای اهمیت ویژه است [۱۷].

۳- چارچوب نظری تحقیق

بحران، واقعیتی اجتناب‌ناپذیر در زندگی اجتماعی است. بحران‌ها در ذات خود بستر شکل‌گیری تهدیدها و فرصت‌هایی هستند که برحسب نوع، شدت و گستره محیطی بحران، می‌تواند نظام سیاسی و مدیران حاکم را در شرایط دشوار و پرمخاطره‌ای قرار دهند. در شرایط بحران، فعالیت‌های خبری و اطلاع‌رسانی از چنان حساسیتی برخوردار است که همه‌چیز تعیین‌کننده می‌شود: زمان، تصویر، لحن، ادبیات و واژه [۱۱].

بنابراین آنچه در این شرایط از حساسیت و اهمیت ممتاز برخوردار می‌شود، مدیریت شرایط بحرانی و مدیریت استراتژیک در مواقع بحرانی است. مدیریتی که بتوان با هنرمندی و هوشمندی استراتژیک، با بحران‌های موجود و تبعات ناشی از آن مقابله کرد و رویکرد پیش‌دستانه را به مرحله اجرا گذاشت. همچنین نوع رویکرد، استراتژی و جهت‌گیری استراتژیک رسانه نیز بر کارکرد رسانه در بحران‌ها تأثیر می‌گذارد. به‌عبارت‌دیگر، میزان اعتقاد به هر یک از رویکردها و استراتژی‌ها، نوع حرکت و جهت‌گیری رسانه‌ها در بحران را تعیین می‌کند و بدون شک، تولید و انتشار اخبار از نوع نگاه دست‌اندرکاران رسانه‌ها و راهبردها و رویکردشان

به آن، تأثر می‌پذیرد [۱۸].

اقدامات مربوط به مدیریت بحران قبل، حین و بعد از بحران برای شناسایی خطر و کاهش خطرات انجام می‌شود. تشکیل یک تیم با مهارت‌های متنوع برای سرعت به واکنش در بحران‌ها کمک کند. مدیریت بحران با بررسی ریسک آغاز می‌شود، ولی نباید با مدیریت ریسک اشتباه گرفته شود. برای مثال بحران کرونا که در اوایل سال ۲۰۲۰ آغاز و باعث از بین رفتن خیلی از کسب‌وکارها شد. سازمان‌هایی که استراتژی مدیریت بحران قبل از حادثه داشتن دچار مشکل نشدن. به دلیل غیرقابل پیش‌بینی بودن رویدادها، سازمان‌ها تلاش می‌کنند تا بحران‌ها را قبل از وقوع شناسایی کنند تا راه‌حل‌هایی برای مقابله با آن داشته باشند [۱۴].

برخی از ابعاد جنبه‌ها و اشکال سرمایه اجتماعی که گاه از آنها به‌عنوان ارزش‌های اجتماعی نیز یاد می‌شود عبارت‌اند از: اعتماد، صداقت، حسن تفاهم، سلامتی نفس، هم‌دردی، دوستی، همبستگی، فداکاری و ...

این ابعاد از طریق جریان‌های اطلاع‌رسانی مثل آموزش مربوط به مشاغل، تبادل عقاید، تبادل اطلاعات، هنجارهای مربوط به معاملات در شبکه‌های اجتماعی، مشارکت‌های مردمی، گروه‌های خودیاری و نوع دوستی و روحیه جمع‌گرایی در برابر فردگرایی و ... بین اعضای شبکه‌های اجتماعی شکل می‌گیرد، به طوری که جای پای این بحث را در روابط تمامی گروه‌های اجتماعی از قبیل مذهبی (مسجد، کلیسا)، ورزشی (باشگاه‌ها)، مدنی (انجمن‌ها، اتحادیه‌ها، احزاب و رسانه‌های مستقل)، آموزشی و تربیتی (مدارس، دانشگاه‌ها) و در روابط همسایگی، دوستانه، شغلی و خانوادگی نیز می‌توان مشاهده کرد [۲۱].

بر اساس مدل ناهاپیت و گوشال سرمایه اجتماعی به سه بُعد: ساختاری، شناختی و

ارتباطی یا رابطه‌ای تقسیم می‌شود:

۱- بعد ساختاری: این بُعد، به سه دسته می‌شود: الف: پیوندهای موجود در شبکه، شامل: وسعت و شدت ارتباطات موجود در شبکه. ب: شکل و ترکیب شبکه، شامل: سلسله‌مراتب شبکه، میزان ارتباط پذیری و تراکم شبکه. ج: تناسب سازمانی، مثلاً: تا چه اندازه شبکه ایجاد شده برای یک هدف خاص، ممکن است برای اهداف دیگر نیز استفاده شود.

۲- بعد شناختی: این بُعد که محور آن، شناخت (فعالیت‌های ذهنی، عقلی و اندیشه‌ای) است، با استفاده از زبان مشترک، بینش مشترکی از اهداف و ارزش‌ها را برای اعضای شبکه فراهم می‌کند و مقدمه فعالیت بهینه آنان در نظام اجتماعی را فراهم می‌نماید و شامل: زبان، علائم مشترک و روایت‌های مشترک است.

۳- بعد ارتباطی: این بُعد، شامل مؤلفه‌هایی چون: اعتماد، هنجارها، تعهدات، روابط متقابل و تعیین هویت مشترک است [۹].

ترکیان و همکاران (۱۴۰۱) در پژوهشی به ارائه طراحی مدل انسجام بین سازمانی در اجرای خط‌مشی‌های مدیریت بحران با رویکرد ساختاری تفسیری پرداختند. هدف پژوهش، طراحی مدل انسجام بین سازمانی در اجرای خط‌مشی‌های مدیریت بحران با رویکرد ساختاری تفسیری بود. پژوهش حاضر به لحاظ هدف کاربردی است و با روش کیفی و در چارچوب تحقیقات توصیفی-پیمایشی انجام شد. جامعه آماری، برابر با ۱۸ نفر از خبرگان آشنا به خط‌مشی‌های مدیریت بحران، شامل ۷ نفر از مدیران سازمان مدیریت بحران، ۶ نفر از صاحب‌نظران دستگاه‌های همکار در مدیریت بحران و ۵ نفر از اساتید دانشگاهی صاحب‌نظر در مدیریت بحران بودند که بر اساس تخصص، تجربه، تسلط نظری، دسترسی و تمایل به صورت غیر تصادفی و هدفمند انتخاب شدند.

با بررسی ادبیات پیشینه و نظرات خبرگان و

همچنین بهره‌گیری از روش دلفی ۵۰ شاخص انسجام بین سازمانی در اجرای خط‌مشی‌های مدیریت بحران در قالب ۱۶ مؤلفه شناسایی شد و مؤلفه‌ها با تکنیک ISM سطح‌بندی شد. یافته‌ها نشان داد که مؤلفه‌ها در هفت سطح قرار گرفتند که وحدت فرماندهی و مدیریت منابع در سطح زیربنایی و اقدامات مشترک، توافق‌پذیری و تعامل در سطح اول مدل ساختاری تفسیری پژوهش قرار گرفتند.

تعیین خط‌مشی‌های اولویت‌دار دستگاه‌های همکار و تأمین منابع موردنیاز، هدایت متمرکز و مناسب منابع و تجهیزات در زمان وقوع بحران‌ها و ایجاد مرکز فرماندهی در منطقه وقوع بحران، اجرای خط‌مشی‌های مدیریت بحران و همچنین دستیابی به دیگر مؤلفه‌های انسجام بین سازمانی در اجرای خط‌مشی‌های مدیریت بحران را تسهیل خواهد کرد و به بهبود عملکرد مدیریت بحران کمک خواهد نمود [۱].

معینیان، خمسه و قاضوی (۱۴۰۱) در تحقیقی به بررسی کنترل بحران کووید-۱۹ با تأکید بر نوآوری‌های اجتماعی بر اساس مشارکت‌های مردمی پرداختند. این تحقیق دارای اهداف کاربردی بوده که استراتژی داده‌بنیاد به‌صورت کیفی در آن مورد استفاده قرار گرفته است.

در این پژوهش، خبرگان جامعه آماری از وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی انتخاب شدند. روش تحلیل اکتشافی نیز برای شناسایی عوامل مؤثر در نوآوری اجتماعی مورد استفاده قرار گرفته است.

بر اساس تحلیل داده‌های پژوهش مقوله‌های: اثربخشی مشارکت‌های مردمی، سرمایه‌گذاری برای جلب مشارکت، توانایی مدیریت، توانایی شبکه‌سازی، توانایی سیاست‌گذاری کلی، زیرساخت‌های فرهنگی و آموزشی لازم، وجود

سازمان‌های توانمند قانونی برای رفع مشکلات اجرایی، تسهیل هماهنگی‌ها، کنترل، مهار و کاهش اثرات بحران به‌عنوان هشت عامل اصلی در نوآوری اجتماعی مبتنی بر مشارکت‌های مردمی و دولت شناسایی شدند.

پاندمی کووید-۱۹ ثابت کرد که نهادهای دولتی و ساختار سیستم سلامت در تمامی کشورها برای پاسخگویی به چنین بحران گسترده‌ای فاقد کفایت لازم می‌باشند. نتایج حاصل از این تحقیق سیاست‌گذاران را قادر می‌سازد با جلب مشارکت‌های مردمی، الگویی برای نوآوری اجتماعی در راستای حفظ و تأمین سلامت جامعه به‌ویژه در شرایط بحران داشته باشند. [۱۶].

پرهیزگار و جلیلی صدرآباد (۱۴۰۱) در تحقیقی به شناسایی عوامل کلیدی تاب‌آوری محلات شهری در مقابله با ویروس کرونا پرداختند. بلایای طبیعی و غیرطبیعی، جان بسیاری را گرفته و فضاهای شهری و اجتماعات بسیاری را از بین برده است. پیامدهای این تهدیدات و مسائل امروزی شهری، ضرورت اقدام برای شهرهای تاب‌آور را مطرح ساخته است.

ماه دسامبر سال ۲۰۱۹ زمانی برای شیوع بیماری ویروس کرونا از وهان چین بود؛ بیماری که به‌سرعت همه جهان را فراگرفت و در زندگی بشر اختلال ایجاد کرد.

پژوهش توصیفی-تحلیلی حاضر بر آن است که با جمع‌آوری اطلاعات از طریق داده‌های کتابخانه‌ای و مجلات و مقالات معتبر فارسی و انگلیسی، شاخص‌های حائز اهمیت در ارتباط با تاب‌آوری محلات در برابر کرونا را استخراج نماید و با رویکرد آینده‌پژوهی و کمک از نرم‌افزار میک مک آن‌ها را تحلیل کند.

با توجه به مطالعات در طی انجام پژوهش، تعداد ۶۱ عامل مؤثر بر تاب‌آوری محلات در برابر

کرونا شناسایی شدند که با نرم‌افزار میک و نمودارهای مستخرج از آن، تحلیل‌ها صورت پذیرفته است. نتایج نشان می‌دهد که از میان عوامل تأثیرگذار بر تاب‌آوری محلات در برابر کرونا - که مورد بررسی قرار گرفتند - بخش عمده آن‌ها در دسته مستقل و وابسته قرار گرفتند و «تراکم جمعیتی» و «برنامه‌های مقابله با بحران در محله» از اصلی‌ترین عوامل در این حوزه می‌باشند؛ به این معنا که این دو عامل در بررسی میزان تاب‌آوری محلات در مقابله با ویروس کرونا تأثیر بسزایی دارند که باید به آن‌ها توجه ویژه‌ای داشت [۱۸].

زارع، مطلبی و وركانی و باستی (۱۴۰۱) در تحقیقی به شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر مدیریت منابع انسانی سبز در راستای توسعه سرمایه اجتماعی پرداختند. مدیریت منابع انسانی سبز در واقع، اساسی‌ترین مؤلفه پایداری سازمانی است که موجب همگرایی و هم‌افزایی وجوه مختلف مدیریت سبز می‌شود و برای اتخاذ رویکرد سبز جنبه امکان‌پذیری را تسهیل و فراهم می‌سازد تا صنعت سبز، اقتصاد سبز و جامعه سبز را به سهم خود فراهم آورد. سرمایه اجتماعی به‌منزله یکی از مصادیق ارزنده در زمینه مدیریت منابع انسانی در هر سازمانی متناسب با نقش‌ها و مسئولیت‌ها دارای اهمیت ویژه است.

در این بین هلدینگ‌های اقتصادی نقش مهمی در توسعه عمران و آبادانی و سازندگی کشور دارد و دارای مدیران و کارکنان متخصص در لایه‌های خرد و کلان سازمانی است. پژوهش حاضر باهدف شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر مدیریت منابع انسانی سبز باهدف توسعه سرمایه اجتماعی با استفاده از روش فراترکیب و گروه‌های کانونی انجام شد.

جامعه آماری اول پژوهش همه اسناد مکتوب مربوط به مدیریت منابع انسانی سبز و سرمایه اجتماعی بود، شامل ۴۵ مقاله و اثر که بر مبنای

معیارهای معتبر از بین ۱۷۰ مقاله و اثر انتخاب و تحلیل شد. جامعه آماری دوم شامل خبرگان حوزه منابع انسانی و سرمایه اجتماعی بودند که در نهایت ۱۵ نفر تعیین شدند و به دلیل شرایط و محدودیت‌های پاندمی کرونا به‌صورت از راه دور به ارائه نظرات و پیشنهادهای خود پرداختند. با کاربرد مراحل هفتگانه فراترکیب، الگوی مفهومی در شش لایه مفهومی و مقوله‌ای و کدها به دست آمد.

در هر یک از لایه‌ها مفاهیم و موضوعاتی گنجانده شد و در نهایت ۲۸ مقوله شناسایی شد. برای اعتبار یابی کیفی، الگوی به‌دست‌آمده بر اساس نظرات خبرگان در قالب گروه‌های کانونی اخذ شد و الگوی مفهومی مورد تأیید خبرگان پژوهش قرار گرفت که این الگو مبنایی برای پژوهش‌های آتی به منظور نحوه اجرای سیاست‌های توسعه سرمایه اجتماعی در هلدینگ‌های اقتصادی قرار می‌گیرد [۱۷].

موسوی، سپهوند و فتحي چگنی (۱۴۰۱) در تحقیقی به بررسی کرونایسم سازمانی و اهمال‌کاری: تحلیل اثر بازدارندگی سرمایه اجتماعی در سازمان‌های دولتی پرداختند. هدف این پژوهش بررسی تأثیر کرونایسم سازمانی بر اهمال‌کاری کارکنان با نقش میانجی سرمایه اجتماعی در سازمان‌های دولتی استان لرستان بود.

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی است که در زمره پژوهش‌های توصیفی از نوع همبستگی قرار می‌گیرد. جامعه آماری پژوهش تعداد ۱۳۳۱ نفر از کارکنان ادارات کل ستادی استان لرستان مستقر در شهر خرم‌آباد بودند که نمونه‌ای به تعداد ۲۹۷ نفر به روش تصادفی طبقه‌ای از میان آن‌ها انتخاب شد. برای سنجش متغیرهای پژوهش از پرسشنامه‌های اهمال‌کاری کارکنان صفاری‌نیا و امیرخانی رازلیقی (۱۳۹۱)، سرمایه اجتماعی ناهاپیت و گوشال (۱۹۹۸) و کرونایسم

سازمانی آراسلی و تامر (۲۰۰۸) استفاده شد. پایایی پرسشنامه‌ها با روش آلفای کرونباخ به تأیید رسید. در این پژوهش از روش‌های آماری توصیفی و استنباطی و برای تحلیل داده‌های پژوهش از مدل‌سازی معادلات ساختاری و نرم‌افزار pls استفاده شد. نتایج پژوهش نشان داد کرونیسیم سازمانی از طریق سرمایه اجتماعی دارای اثر مثبت و معنادار بر اهمال‌کاری کارکنان در سازمان‌های دولتی استان لرستان بوده است. [۱۹]

نعمت الهی، امیری و احمدی (۱۴۰۰) در تحقیقی به شناسایی مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در مدیریت بحران اپیدمی کرونا پرداختند. هدف از اجرای این پژوهش، شناسایی عناصر و مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در مدیریت بحران کرونا است. پژوهش حاضر از دیدگاه پارادایم تفسیری، از نظر رویکرد استقرایی، از جنبه روش کیفی، از منظر زمان تک مقطعی و از لحاظ هدف تبیینی است. مشارکت‌کنندگان پژوهش، خبرگان حوزه علوم اجتماعی بودند که به روش نمونه‌گیری قضاوتی هدفمند انتخاب شدند. برای دستیابی به اشیاع نظری با ۱۱ نفر مصاحبه به عمل آمد. به‌منظور گردآوری داده‌ها، از مطالعه متون و مصاحبه نیمه ساختاریافته و برای کدگذاری داده‌ها، از تکنیک تحلیل تم استفاده شد. نتایج نشان داد که اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، آگاهی‌بخشی، عوامل اقتصادی، زیرساخت‌های نرم و مسائل ساختاری دولت و زیرمجموعه‌های آن‌ها، در سرمایه اجتماعی موردنیاز برای مقابله با بحران کرونا و مدیریت این بحران نقش مهمی دارد. نقش سرمایه اجتماعی در تهدیدهای در حال تحول پویا، همیشه منفی یا مثبت نیست، پس باید رفتار مردم تغییر کند. تمهیدهایی که دولت‌ها از لحاظ قانونی، زیرساختی، اقتصادی و سیاسی در نظر می‌گیرند،

در کنار اعتماد مردم به این تصمیم‌ها و افزایش سطح آگاهی مردم، تأثیرهای مخرب این قبیل بحران‌ها را کاهش می‌دهد [۲۰].

رشادت جو، رضایی و میرحق جو (۱۳۹۰) به بررسی نقش سرمایه اجتماعی در مدیریت بحران‌های اجتماعی کلان‌شهرهای ایران مطالعه موردی شهر رشت پرداختند. در این پژوهش از شش مؤلفه اصلی سرمایه اجتماعی شامل اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، حمایت اجتماعی، انسجام اجتماعی، احساس امنیت و ارزش زندگی و برای مدیریت بحران‌های اجتماعی از متغیرهای پیشگیری، آمادگی، مقابله و بازسازی استفاده شد. این پژوهش از بعد هدف، کاربردی و از نظر روش، توصیفی همبستگی است. ابزار جمع‌آوری داده‌ها روش کتابخانه‌ای فیش‌برداری و روش میدانی استفاده از پرسشنامه بوده است. جامعه آماری پژوهش مردان و زنان ۲۰ الی ۶۰ سال ساکن شهر رشت بر اساس اعلام مرکز آمار ایران و سرشماری ۱۳۸۵ و حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران ۳۸۴ نفر تعیین شد. یافته‌ها: نتایج یافته‌ها حاکی از این بود که بین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی (اعتماد، مشارکت، حمایت، انسجام، احساس زندگی، ارزش زندگی) و مدیریت بحران‌های اجتماعی (پیشگیری، آمادگی، مقابله، بازسازی) شهروندان کلان‌شهر رشت ارتباط معنی‌داری وجود دارد، هرچه بر میزان سرمایه اجتماعی شهروندان افزوده شود مدیریت بحران‌های اجتماعی نیز بیشتر خواهد شد. درنهایت با توجه به یافته‌های حاصله، مشهود است در کلان‌شهرهای ایران مطالعه موردی شهر رشت شاخص‌های متغیرهای سرمایه اجتماعی که از وضعیت مناسب‌تری برخوردارند آن‌هایی هستند که بیشتر با وجوه سنتی جامعه در ارتباط‌اند و شاخص‌هایی که با زندگی مدرن رابطه بیشتری دارند در وضعیت نامطلوب‌تری قرار

می‌گیرند و هر چه بر سرمایه اجتماعی جامعه افزوده شود، مدیریت بحران‌های اجتماعی نیز مطلوب‌تر خواهد شد [۲۱].

بایدیکس و همکاران (۲۰۲۳) در تحقیقی به بررسی گفتمانی درباره آموزش عالی در تویتر در مراحل اولیه COVID-19 تحلیل شبکه اجتماعی مدیریت بحران پرداختند. ظهور همه‌گیری COVID-19 تغییرات و تلاش‌هایی را برای سازگاری با محیط جدید در هر صنعت از جمله آموزش عالی به همراه داشت. مطالعه حاضر با تکیه بر نظریه مدیریت بحران به‌عنوان یک چارچوب، باهدف درک رفتارهای اشتراک اطلاعات و ارتباطات جامعه آموزش عالی در طول همه‌گیری با بررسی الگوها و گفتمان در رسانه‌های اجتماعی انجام شد. چنین تحلیلی بینشی در مورد چگونگی به دست آوردن، اشتراک‌گذاری و استفاده از اطلاعات ارائه می‌دهد. توییت‌هایی شامل هشتگ #highered در پنج نقطه زمانی در مارس و آگوست ۲۰۲۰ بازیابی شدند M1 (بازیابی شده در 3 مارس)، M2 (17 مارس)، A1 (4 اوت)، A2 (11 اوت) و A3 (18 اوت). با استفاده از ابزار تحلیل شبکه اجتماعی، توییت‌های جمع‌آوری شده بر اساس ساختار شبکه اجتماعی، موضوع و اینفلوئنسر مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. نتایج نشان داد که #highered به‌طور گسترده در مراحل اولیه همه‌گیری استفاده می‌شد. با گذشت زمان، گفتگو بر روی همه‌گیری، پیامدهای تغییر ناگهانی به یادگیری آنلاین و سپس تأثیر بعدی بر دانشگاه‌ها، دانشجویان، اساتید و کارکنان متمرکز شد. مرحله آماده‌سازی بحران تا آگوست ۲۰۲۰ ادامه یافت، اما محرک‌های اطلاعات از رسانه‌های خبری معروف قبل از همه‌گیری به افرادی منتقل شدند که مستقیماً همه‌گیری را تجربه می‌کردند. [۲۲].

موریس و تارگ (۲۰۲۲) در تحقیقی به بررسی بحران آموزش عالی: نئولیبرالیسم و امتیاز

«نوآوری» در قرن بیست و یکم پرداختند. نویسندگان این مقاله معتقدند که به چالش کشیدن چارچوب «نوآوری» به‌عنوان یک کلمه کلیدی ممتاز برای آموزش عالی، مداخله‌ای تازه و مفید در گفتگو درباره نولیبرالیسم شدن آموزش عالی در ایالات متحده است. از آنجایی که مؤسسه اصلی ما، پوردو، توسط US News به دلیل «نوآوری» مورد تحلیل قرار می‌گیرد، تمرکز بر این مفهوم ما را قادر می‌سازد تا لنز پوردو را در مورد موضوع ارائه دهیم. نویسندگان استدلال می‌کنند که سه پیشرفت برجسته که از سال ۲۰۱۳ تحت رهبری میچ دانیلز، رئیس‌جمهور پوردو رخ داده است - کالج افتخارات دانشگاه، برنامه هنرهای لیبرال یکپارچه سنگ بنا و پوردو گلوبال - ممکن است به‌عنوان «نوآوری‌های ایدئولوژیک» در نظر گرفته شوند. در کنار جنبه‌های ستودنی هر یک از این پیشرفت‌ها، ما استدلال می‌کنیم که هر کدام با ترویج ابتکاراتی که در هر مورد، کار آموزشی در پوردو را افزایش می‌دهد و طراحی برنامه درسی را به حرکت درمی‌آورد، در خدمت برنامه دولت برای کاهش قدرت اساتید، به‌ویژه در علوم انسانی است؛ و استخدام کارکنان آموزشی به دور از بخش‌های آکادمیک سنتی و به سمت یک مدل متمرکزتر کنترل آموزشی تحت هدایت مدیران سطح بالای دانشگاه در داخل و خارج از دانشکده هنرهای لیبرال. [۲۳].

کوزانویک و ولوداریک (۲۰۲۲) در تحقیقی به بررسی آموزش برای جامعه انتقادی و آموزش پناهندگی: دو پاسخ به بحران آموزش دانشگاهی پرداختند. بحث داغ کنونی در مورد وضعیت رو به وخامت دانشگاه طیفی از سؤالات مرتبط را مطرح می‌کند، از جمله: علوم انسانی امروز در مواجهه با بحران آموزش عالی چه نقشی در فرهنگ می‌تواند ایفا کند؟ برای پاسخ به این سؤال، نویسندگان با مشکل سازی رابطه بین فرهنگ، علوم انسانی و

آموزش شروع می‌کنند. در بخش دوم مقاله، آنها به بررسی نقش متغیر علوم انسانی در پیوند با درک فرهنگ می‌پردازند و سه روش برجسته را که در آن فرهنگ از امروز درک می‌شود، ترسیم می‌کنند. متعاقباً، آنها بر از دست دادن موقعیت غالبی که فرهنگ با کشف زندگی روزمره در مدرنیته متحمل شد، تمرکز می‌کنند.

در بخش سوم، آنها استدلال می‌کنند که زندگی روزمره، یا بهتر بگوییم بازنمایی‌های اجتماعی از زندگی روزمره و اعمال آن، در حال حاضر به معیار اصلی برای ارزیابی فرهنگ، علوم انسانی و آموزش تبدیل شده است. با این حال، زندگی روزمره هم در مفهوم‌سازی‌های نظری و هم در مشاهدات تحقیقاتی پیچیده است. به‌عنوان مثال، زندگی روزمره دارای طیفی از خطرات و اضطراب‌ها است که با آشکار بودن خود پنهان شده و با اجتماعی شدن تقویت می‌شود. نویسندگان نتیجه می‌گیرند که با توجه به این موضوع، زندگی روزمره در جوامع دموکراتیک مستلزم کار تفاهم، حمایت، تائید و انتقاد است که در آن علوم انسانی می‌توانند جایگاه برتر خود را حفظ کنند. در بخش چهارم، نویسندگان دموکراسی غیر توافقی، جامعه انتقادی و آموزش پناهندگی را به‌عنوان اشکال سازمان‌دهی و اقدامی که ارتباط متقابل فرخنده‌ای بین فرهنگ، علوم انسانی و آموزش را ترویج می‌کنند، مورد بحث قرار می‌دهند. [۲۴].

مک نامارا (۲۰۲۱) در تحقیقی به بررسی مدیریت بحران در آموزش عالی در زمان کووید-۱۹ پرداختند. تأثیر کووید-۱۹ رهبری آموزش عالی را در وضعیت مدیریت بحران قرار داد، جایی که تصمیم‌گیری باید سریع و تأثیرگذار باشد. این تحقیق بر پایه ذهن آگاهی، تکنیک‌های آموزش بازیگر، ارجاع به سازمان‌های باقابلیت اطمینان بالا (HRO) استوار است. مصاحبه‌هایی که نویسنده با

سه تن از رهبران کنسرواتوارهای آموزش بازیگری در مؤسسات آموزش عالی در استرالیا، بریتانیا و ایالات متحده انجام داده است، منعکس کننده اقدامات مدیریت بحران است که در پاسخ به تأثیر کووید-۱۹ بر بخش آنها انجام شده است که از آن کلمات پرتکرار است. شناسایی و به‌صورت موضوعی گروه‌بندی شدند.

با تأمل در این کلمات با بسامد بالا و گروه‌بندی موضوعی، مدلی از رهبری ذهن آگاه به‌عنوان ابزار مثبتی پیشنهاد می‌شود که ممکن است افراد در رهبری را قادر سازد تا ضعف‌های ساختاری گسترده‌تری را در آموزش عالی تشخیص دهند و به‌طور مؤثر به آنها پاسخ دهند، با اشاره به ظرفیت رهبران برای افزایش هوشیاری کار کنید و سازمانی انعطاف‌پذیرتر را قادر می‌سازد که مرکز کنترل را باز کند [۱۵].

در پایان این بخش اهداف تحقیق به شرح زیر است:

هدف اصلی: ارائه مدل ساختاری تأثیر سرمایه اجتماعی بر مدیریت بحران.

اهداف فرعی:

۱) ارائه مدل تأییدی سرمایه اجتماعی دانشگاه.

۲) ارائه مدل تأییدی مدیریت بحران در دانشگاه.

۳) تعیین رابطه بین سرمایه اجتماعی و مدیریت بحران در دانشگاه.

۴) روش‌شناسی تحقیق

پژوهش حاضر از لحاظ «نوع هدف» جزء پژوهش‌های کاربردی به حساب می‌آید. پژوهش‌های کاربردی پژوهش‌هایی هستند که نظریه‌ها، قانون‌مندی‌ها و اصول تدوین شده در تحقیقات پایه‌ای را برای حل مسائل اجرایی به کار می‌گیرد. این نوع تحقیقات بیشتر بر مؤثرترین اقدام تأکید دارند و علت‌ها را کمتر مورد توجه قرار

عنوان پرسشنامه	ابعاد	تعداد گویه	آلفای کرونباخ
سرمایه اجتماعی دانشگاه	۳	۲۴	۰/۹۴۱
مدیریت بحران دانشگاهها	۴	۳۱	۰/۹۵۴

۵- یافته‌ها

در این بخش اقدام به آزمون سؤالات تحقیق شده است.

(۱) مدل تأییدی سرمایه اجتماعی دانشگاه‌ها کدام است؟

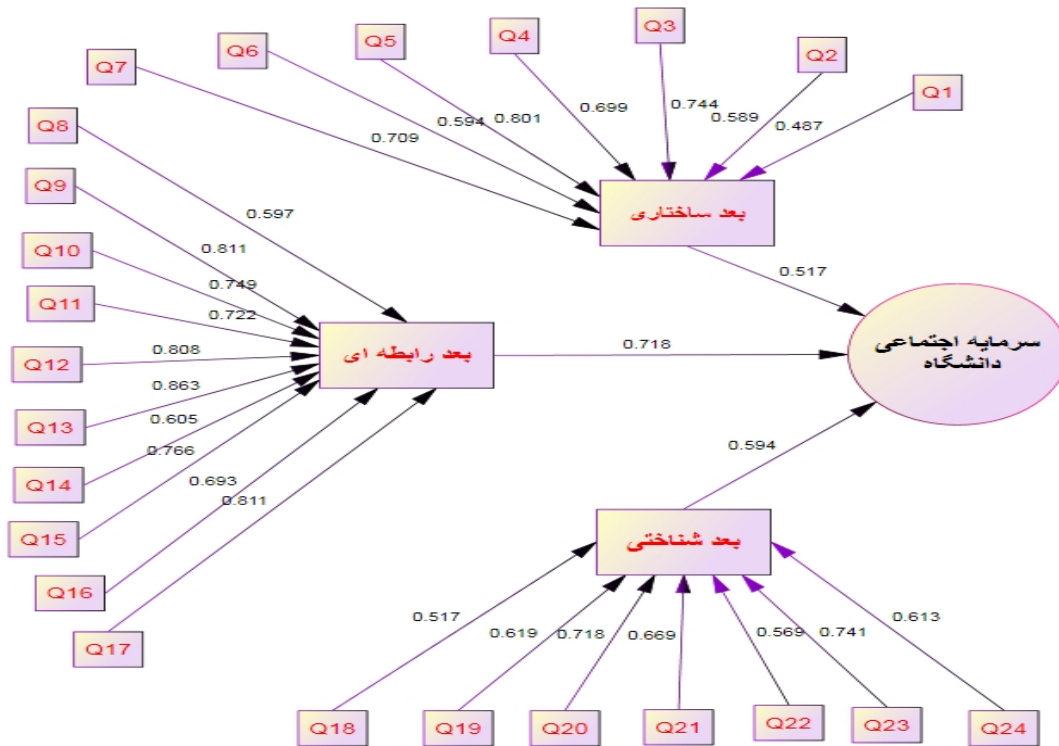
نتایج حاصل از اجرای آزمون تأییدی سرمایه اجتماعی دانشگاه نشان می‌دهد مدل مذکور بر اساس شاخص‌های مورد اشاره دارای برازش مناسب است. در ضمن ضرایب مسیر در مدل نشان می‌دهد، بالاترین ضریب مسیر مربوط به بعد رابطه‌ای با ۰/۷۱۸ و در جایگاه دوم بعد شناختی با ضریب مسیر ۰/۵۹۴ و در نهایت بعد ساختاری با ضریب مسیر ۰/۵۷۱ قرار دارد.

(۲) مدل تأییدی مدیریت بحران در دانشگاه‌ها کدام است؟

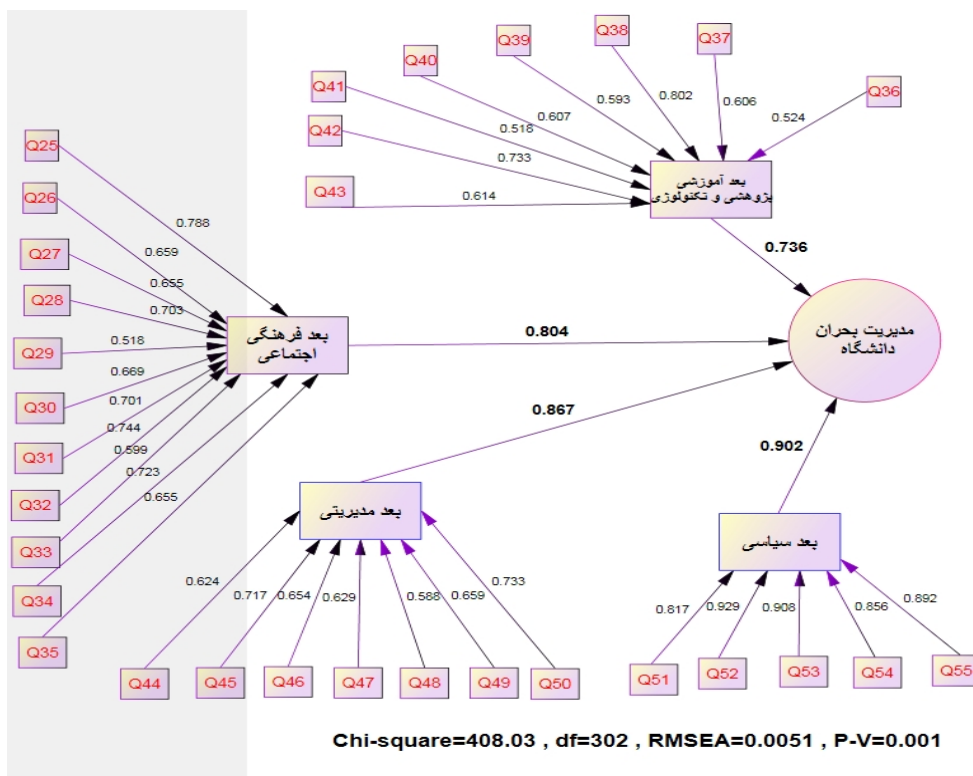
نتایج حاصل از اجرای آزمون تأییدی مدیریت بحران در دانشگاه نشان می‌دهد مدل مذکور بر اساس شاخص‌های مورد اشاره دارای برازش مناسب است. در ضمن ضرایب مسیر در مدل نشان می‌دهد، بالاترین ضریب مسیر مربوط به بعد سیاسی با ضریب مسیر ۰/۹۰۲ و در جایگاه دوم بعد مدیریتی با ضریب مسیر ۰/۸۶۷ و در جایگاه سوم بعد فرهنگی-اجتماعی با ضریب مسیر ۰/۸۰۴ و در نهایت در جایگاه چهارم بعد آموزشی، پژوهشی و فناوری با ضریب مسیر ۰/۷۳۶ قرار دارد.

می‌دهند. این تأکید بیشتر به واسطه آن است که تحقیقات کاربردی به سمت کاربرد عملی دانش هدایت می‌شود. در حقیقت نوعی بهره‌گیری از اصول و نظریات کشف شده برای عرصه عمل است [۲۵]. همچنین از نظر روش این پژوهش یک تحقیق توصیفی-پیمایشی است. تحقیق حاضر از نوع مطالعه موردی است. جامعه آماری این تحقیق شامل ۱۳ هزار دانشجوی مشغول به تحصیل در دانشگاه پیام نور کرج می‌باشند که بر اساس جدول مورگان تعداد ۳۷۴ نفر نمونه مورد نیاز می‌باشند که به صورت تصادفی ساده اقدام به انتخاب نمونه شد. نحوه گردآوری اطلاعات از طریق پرسشنامه و مطالعات اسناد و مدارک است. ابزارهای گردآوری اطلاعات در این تحقیق شامل دو پرسشنامه است. الف: پرسشنامه مربوط به متغیر مستقل پژوهش (سرمایه اجتماعی) این پرسشنامه برگرفته از پرسشنامه استاندارد ناهاپیت گوشال (۱۹۹۸) [۲۶] است.

با توجه به وجود سه مؤلفه برای بررسی این متغیر در مجموع ۲۴ سؤال برای این قسمت طراحی شده است که از این سؤالات ۷ گویه مربوط به بعد ساختاری، ۱۰ گویه مربوط به رابطه‌ای و ۷ گویه مربوط به بعد شناختی است. ب: پرسشنامه محقق ساخته مربوط به مدیریت بحران دانشگاه‌ها که شامل چهار بعد آموزشی، پژوهشی و فناوری ۱۱ گویه، بعد فرهنگی-اجتماعی با ۸ گویه، بعد مدیریتی با ۷ گویه و بعد سیاسی با ۵ گویه است. روایی ابزارهای تحقیق به صورت صوری به تأیید ۵ نفر از اساتید دانشگاه پیام نور کرج رسیده است. پایایی ابزار تحقیق از طریق توزیع ۳۰ پرسشنامه در میان نمونه مورد تحقیق و با استفاده از محاسبه آلفای کرونباخ به شرح جدول زیر مشخص شد.



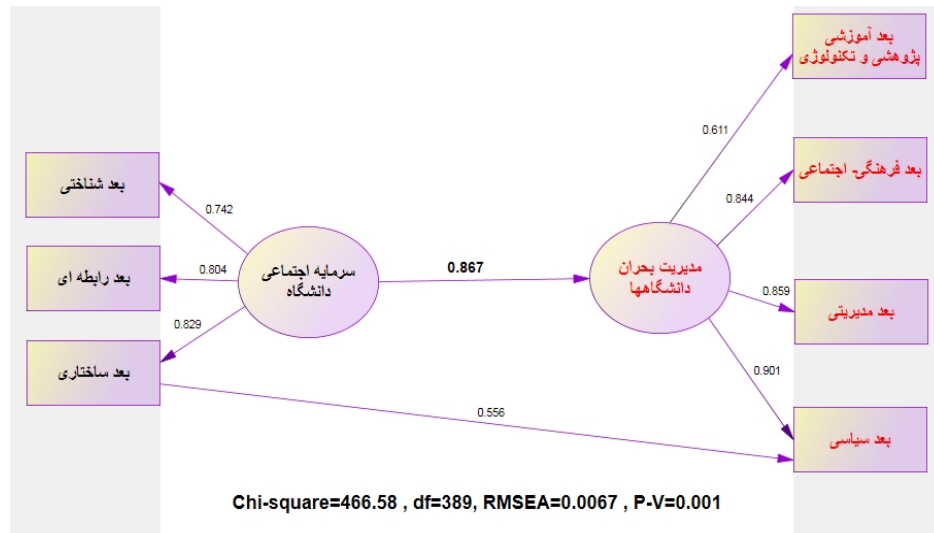
Chi-square=399.05 , df=294 , RMSEA=0.0057 , P-V=0.001



Chi-square=408.03 , df=302 , RMSEA=0.0051 , P-V=0.001

		مدیریت بحران	سرمایه اجتماعی
مدیریت بحران	Pearson Correlation	1	.990**
	Sig. (2-tailed)		.000
	N	374	374
سرمایه اجتماعی	Pearson Correlation	.990**	1
	Sig. (2-tailed)	.000	
	N	374	374

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).



ردیف	مسیر	ضریب مسیر	سطح معنی داری (p-value)	نتیجه آزمون
۱	مدیریت بحران دانشگاه ← سرمایه اجتماعی	۰/۸۶۷	۰/۰۰۱	تأیید
۲	بعد سیاسی ← بعد ساختاری	۰/۵۵۶	۰/۰۰۱	تأیید

متغیرهای اصلی تحقیق پرداخته شده است. نتایج حاصل از اجرای آزمون مدل ساختاری تأثیر سرمایه اجتماعی بر مدیریت بحران در دانشگاه نشان می‌دهد مدل مذکور بر اساس شاخص‌های مورد اشاره دارای برآزش مناسب است. در ضمن ضریب تأثیر سرمایه اجتماعی دانشگاه بر مدیریت بحران در دانشگاه‌ها برابر با ۰/۸۶۷ است که نشان از تأثیر بسیار بالای آن دارد. در ضمن نتایج مدل ساختاری نهایی نشان می‌دهد بعد ساختاری سرمایه اجتماعی مستقیم بر بعد سیاسی مدیریت بحران در دانشگاه‌ها

تعیین رابطه بین سرمایه اجتماعی و مدیریت بحران در دانشگاه. نتایج حاصل از اجرای آزمون همبستگی پیرسون بین دو متغیر سرمایه اجتماعی و مدیریت بحران در دانشگاه نشان می‌دهد در سطح اطمینان ۹۹٪ و خطای ۰/۰۱ سطح معنی داری دارای رابطه معنی داری است. سؤال اصلی: مدل ساختاری تأثیر سرمایه اجتماعی بر مدیریت بحران کدام است؟ در پاسخ به سؤال اصلی تحقیق از طریق مدل ساختاری اقدام به شناسایی شدت ضرایب مسیر

اثرگذار است.

دوم بعد مدیریتی با ضریب مسیر ۰/۸۶۷ و در جایگاه سوم بعد فرهنگی-اجتماعی با ضریب مسیر ۰/۸۰۴ و در نهایت در جایگاه چهارم بعد آموزشی، پژوهشی و فناوری با ضریب مسیر ۰/۷۳۶ قرار دارد.

۶- بحث و نتیجه گیری

اگر سرمایه فیزیکی چیزی است که در ساختمان، زمین یا تجهیزات و مواد وجود دارد، سرمایه مالی چیزی است که یک فرد در بانک دارد (پول) و سرمایه انسانی هم چیزی است که در ذهن وجود دارد (آموزش و مهارت‌های مختلف)، سرمایه اجتماعی چیزی است که در روابط یا شبکه‌های خود با دیگر افراد داریم. از این حیث سرمایه اجتماعی آن‌گونه که از اسم آن پیداست، به مشارکت اجتماعی و همبستگی بیشتر ملی کمک می‌کند، بر این اساس دانشمندان علوم انسانی بر اهمیت و ضرورت این نوع سرمایه در حفظ انسجام اجتماعی تأکید دارد. از سوی دیگر پس از گسترش پاندمی کرونا در جهان و گسترش آن از سال ۱۳۹۹ در ایران بحرانی بنیادین بر آموزش عالی کشور ایجاد شد. در حال حاضر سایر بحران‌های سیاسی و اجتماعی نیز در دانشگاه‌ها پدیدار شده است که موضوع توجه جدی به مدیریت بر بحران و نه بحران بدون مدیریت در دانشگاه‌ها را حائز اهمیت تر می‌نماید. یافته‌های حاصل از این تحقیق نشان می‌دهد یکی از مهم‌ترین متغیرهای اثرگذار بر مدیریت بحران در دانشگاه توجه ویژه به سرمایه فکری در دانشگاه‌ها است. به بیان روشن‌تر نتایج آزمون‌های مدل ساختاری و همبستگی نشان می‌دهد ضرایب مسیر و شدت رابطه بین این دو متغیر بسیار بالا است.

یافته‌های این تحقیق با پژوهش کوزانویک و ولوداریک (۲۰۲۲) که به صورت مستقیم بر اثر بحران‌ها بر عملکرد آموزش عالی اشاره دارد و همچنین با یافته‌های تحقیق مک نامارا (۲۰۲۱) که به بررسی اثرات کووید ۱۹ بر بحران آموزش عالی پرداخته و نشان داده که کووید ۱۹ بر گسترش بحران‌های آموزشی و پژوهشی و حتی اجتماعی مؤثر بوده است. همچنین با یافته‌های ترکیان و همکاران (۱۴۰۱) که بر طراحی مدل انسجام بین سازمانی در اجرای خط‌مشی‌های مدیریت بحران پرداخته نیز نزدیک بوده است. همچنین با یافته‌های تحقیق بایدیکس و همکاران (۲۰۲۳) که به بررسی و تحلیل شبکه اجتماعی مدیریت بحران پرداخته‌اند نیز در یک راستا بوده است.

نتایج حاصل از اجرای آزمون تأییدی سرمایه اجتماعی دانشگاه نشان می‌دهد مدل مذکور بر اساس شاخص‌های مورد اشاره دارای برآزش مناسب است. در ضمن ضرایب مسیر در مدل نشان می‌دهد، بالاترین ضریب مسیر مربوط به بعد رابطه‌ای با ۰/۷۱۸ و در جایگاه دوم بعد شناختی با ضریب مسیر ۰/۵۹۴ و در نهایت بعد ساختاری با ضریب مسیر ۰/۵۱۷ قرار دارد.

یافته‌های حاصل از اجرای این تحقیق با یافته‌های پژوهش زارع، مطلبی و ورکانی و باستی (۱۴۰۱) که در زمینه شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر مدیریت منابع انسانی سبز در راستای توسعه سرمایه اجتماعی پرداخته است مرتبط است. در این تحقیق بعد ساختاری سازمان به‌عنوان عاملی مؤثر بر توسعه سرمایه انسانی

شناسایی شده است. همچنین با یافته‌های تحقیق موسوی، سپهوند و فتحی چگنی (۱۴۰۱) در زمینه تحلیل اثر بازدارندگی سرمایه اجتماعی در سازمان‌های دولتی بوده نیز مرتبط بوده است. لازم به ذکر است این تحقیق به نوعی به ارائه نشانه‌هایی از تأثیر مثبت و مستقیم سرمایه اجتماعی بر عملکرد سازمان‌ها پرداخته است.

نتایج حاصل از اجرای آزمون مدل ساختاری تأثیر سرمایه اجتماعی بر مدیریت بحران در دانشگاه نشان می‌دهد مدل مذکور بر اساس شاخص‌های مورد اشاره دارای برآزش مناسب است. در ضمن ضریب تأثیر سرمایه اجتماعی دانشگاه بر مدیریت بحران در دانشگاه‌ها برابر با ۰/۸۶۷ است که نشان از تأثیر بسیار بالای آن دارد. در ضمن نتایج مدل ساختاری نهایی نشان می‌دهد بعد ساختاری سرمایه اجتماعی مستقیم بر بعد سیاسی مدیریت بحران در دانشگاه‌ها اثرگذار است.

نتایج حاصل از آزمون اصلی تحقیق با نتایج تحقیق نعمت الهی، امیری و احمدی (۱۴۰۰) که به شناسایی مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در مدیریت بحران پرداخته‌اند نیز نزدیک بوده است. در این تحقیق مهم‌ترین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی شامل اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، آگاهی بخشی، عوامل اقتصادی اشاره شده است که بر مدیریت بحران اثرات مثبت و مستقیم دارد. این عوامل مرتبط با عوامل ساختاری و رابطه‌ای و شناختی این تحقیق بوده که بر عملکرد مدیریت بحران در دانشگاه اثر مثبت، مستقیم و بالا دارد. همچنین با تحقیق رشادت جو، رضایی و میرحق جو (۱۳۹۰) که به بررسی نقش سرمایه اجتماعی در مدیریت بحران‌های اجتماعی پرداخته نیز مرتبط است.

در پایان با توجه به یافته‌های حاصل از اجرای پژوهش پیشنهادهای کاربردی زیر ارائه می‌شود:

توجه ویژه مدیریت دانشگاه بر سیاست زدگی در بین دانشجویان. پیشنهاد می‌شود این موضوع در قالب برگزاری نشست‌های تخصصی و درون دانشگاهی برای ایجاد فهم مشترک در بین ارکان مختلف دانشگاه و دانشجویان برگزار شود. باید توجه داشت سیاست زدگی به معنی گرایش بیش از حد به مباحثات سیاسی فراتر از نقش‌های تعریف شده دانشجویی است.

شفاف و قانونمند نمودن فعالیت‌های سیاسی در دانشگاه‌ها در قالب ارائه دستورالعمل‌ها و بخشنامه‌ها. هرچند که بخشنامه‌هایی نیز در این زمینه‌ها ارائه شده است. لیکن با توجه به جایگاه ویژه هر دانشگاه به عنوان نهادی تصمیم‌گیرنده و تصمیم‌ساز می‌توان انتظار داشت بخشنامه‌های تکمیلی‌تر از طریق دانشگاه تدوین و ارائه شود.

اصلاح رویکرد مدیریت دانشگاه‌ها نسبت به برخورد مناسب‌تر و ایجاد ارتباط نزدیک‌تر با تشکل‌های دانشجویی. برقرار رابطه‌ای مؤثرتر و قوی‌تر بین تشکل‌های دانشجویی علاوه بر تقویت سرمایه اجتماعی در بین ایشان و دانشگاه خواهد شد. می‌تواند اثر بسزایی در مدیریت بحران‌های احتمالی پیش رو ایجاد نماید.

ارتقاء اعتماد اجتماعی در میان دانشجویان به عنوان یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی و مرتبط با بعد شناختی سرمایه اجتماعی.

در نهایت ضروری است مدیران دانشگاه به فرصت‌ها و تهدیدهای درونی و بیرونی دانشگاه توجه جدی داشته باشند. فرصت‌هایی که می‌تواند موجب ارتقاء سرمایه اجتماعی و کنترل بحران‌های احتمالی باشد و تهدیداتی که می‌تواند موجبات بحران‌هایی در درون دانشگاه ایجاد نماید.

۷- منابع

- (۱) ابراهیمی، مهدی، ضرغام بروجنی، حمید و سخندان، الناز. (۱۳۹۵). ارزیابی عملکرد فرآیند مدیریت بحران مقصدهای گردشگری. مطالعات مدیریت راهبردی، ۷(۲۸)، ۱۰۳-۱۲۳.
- (۱۲) حبیب زاده ملکی، اصحاب و جوادیان، رضا. (۱۳۸۹). راهبردهای رسانه‌ای در مدیریت بحران. توسعه مدیریت و منابع انسانی و پشتیبانی، ۵(۱۸)، ۱۰۳-۱۲۳.
- (۱۳) رحمانی مقدم، ابراهیم، زرین، وحیده، کشی پور، هادی و راعی، مهدی. (۱۳۹۹). مدیریت بحران در پاندمی کووید-۱۹. طب دریا، ۲(۱)، ۶۱-۶۵.
- (۱۴) جمالی، اختر و فاتحی منش، کیوان. (۱۳۸۹). اثربخشی آموزش‌های ضمن خدمت اعضای ستاد مدیریت بحران ارائه راهبردهای آموزشی مناسب در مدیریت بحران زمین‌لرزه. مطالعات مدیریت شهری، ۲(۴)، ۱-۲۷.
- 15) McNamara, A. (2021). Crisis management in higher education in the time of COVID-19: The case of actor training. *Education Sciences*, 11(3), 132.
- (۱۶) معینیان، مهرناز، خمسه، عباس قاضوی، مازیار. (۱۴۰۱). کنترل بحران کووید-۱۹ با تأکید بر نوآوری‌های اجتماعی بر اساس مشارکت‌های مردمی. مدیریت بحران، ۱۱(ویژه‌نامه کرونا).
- (۱۷) زارع، حمید، مطلبی و رکانی، ابوطالب، باستی، صابر. (۱۴۰۱). شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر مدیریت منابع انسانی سبز در راستای توسعه سرمایه اجتماعی. مجله علمی "مدیریت سرمایه اجتماعی"، ۱۰(۱)، ۱-۱۷.
- (۱۸) پرهیزگار شقایق، جلیلی صدراآباد سمانه (۱۴۰۱) شناسایی عوامل کلیدی تاب‌آوری محلات شهری در مقابله با ویروس کرونا. دانش پیشگیری و مدیریت بحران، ۱۴۰۱؛ ۱۲ (۴): ۳۹۳-۴۰۶.
- (۱۹) موسوی، سیدنجم‌الدین، سپهوند، رضا، فتحی چگنی، فریبرز. (۱۴۰۱). کرونایسم سازمانی و اهمال‌کاری: تحلیل اثر بازدارندگی سرمایه اجتماعی در سازمان‌های دولتی. مجله علمی "مدیریت سرمایه اجتماعی"، ۱۰(۱)، ۳۱-۴۵.
- (۲۰) نعمت الهی، حمیدرضا، امیری، امین، احمدی، حیدر. (۱۴۰۰). شناسایی مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در مدیریت بحران اپیدمی کرونا. مدیریت دولتی، ۱۳(۴)، ۵۹۷-۶۲۶.
- (۲۱) رشادت جو، حمیده، رضایی، علی‌اکبر و میرحق جو، میرنوید. (۱۳۹۰). نقش سرمایه اجتماعی در مدیریت بحران‌های اجتماعی کلان‌شهرهای ایران مطالعه موردی شهر رشت. مطالعات مدیریت شهری، ۳(۶)، ۱-۲۳.
- 22) Biddix, J.P., Park, H., Collom, G.D. et al. (2023) Discourse about higher education on Twitter in early phases of COVID-19: A crisis management social network analysis. *Educ Inf*
- (۱) ترکیان، مهدی، دانشفرد، کرم الله، ولیخانی، ماشاالله، پبله‌وری، نازنین. (۱۴۰۱). طراحی مدل انسجام بین سازمانی در اجرای خط‌مشی‌های مدیریت بحران با رویکرد ساختاری تفسیری، مدیریت بحران، دوره ۱۱، شماره ۲ پی‌اچ ۲۲، صص ۱-۱۶.
- (۲) مددخانی، مهدی و نجفی، محمدجواد. (۱۴۰۰). نقش الگوی دفاع مردم پایه در مدیریت بحران. مدیریت و پژوهش‌های دفاعی، ۲۰(۹۱)، ۱۳۱-۱۵۸.
- (۳) پورشاسب، عبدالعلی و آزادی، فرزاد. (۱۳۹۷). راهبردهای نحوه فعالیت آجا در مدیریت بحران. مطالعات دفاعی استراتژیک، ۱۶(۷۴)، ۵۳-۷۴.
- (۴) نوابخش، مهرداد، بشیری گیوی، حسین. (۱۴۰۰). تبیین جامعه‌شناختی نقش نهادهای مدنی بر سرمایه اجتماعی شهروندان. صیانت فرهنگی و سرمایه اجتماعی، ۱۱(۹۱)، ۲۴۸-۲۶۱.
- (۵) خامه چی، حامد و رنگریز، حسن. (۱۳۹۸). فرا تحلیل پیامدهای سرمایه اجتماعی. مدیریت سرمایه اجتماعی، ۶(۴)، ۶۰۳-۶۲۴.
- (۶) بابایی محمدی، محبوبه، نوربخش، یونس. (۱۴۰۰). سرمایه اجتماعی کلان برحسب نوع مذهب در پیمایش‌های ملی سرمایه اجتماعی. فصلنامه علمی - پژوهشی اسلام و علوم اجتماعی، ۱۳(۲۶)، ۱۶۹-۱۹۲.
- (۷) سیف‌اللهی، ناصر. (۱۳۹۹). تحلیل اثر سرمایه اجتماعی بر فضیلت سازمانی با نقش میانجی مسئولیت اجتماعی. مجله علمی "مدیریت سرمایه اجتماعی"، ۷(۲)، ۱۷۱-۱۹۴.
- (۸) حیدری، الهام، سید کلالی، نادر، شریعتی، نیما. (۱۴۰۱). فضیلت سازمانی و سرمایه اجتماعی: نقش میانجی تعهد سازمانی و نقش تعدیل‌گر هوش معنوی. مجله علمی "مدیریت سرمایه اجتماعی"، ۹(۴)، ۶۱۷-۶۳۷.
- (۹) زمندی، علی‌اکبر، حسنی، محمد، قلاوندی، حسن. (۱۴۰۱). مدل‌سازی تفسیری- ساختاری مؤلفه‌های مسئولیت اجتماعی دانشگاه باهدف ارتقای سرمایه اجتماعی (نمونه مورد مطالعه: دانشگاه شهید بهشتی). مجله علمی "مدیریت سرمایه اجتماعی"، ۹(۴)، ۴۶۱-۴۹۱.
- (۱۰) خنیفر، حسین، الماسی زاده، سارا، فرجی، امین، محمدی ترکمانی، احسان. (۱۴۰۱). بررسی نقش ساختاری آموزش هوشمند در ایجاد و توسعه سرمایه اجتماعی. مجله علمی "مدیریت سرمایه اجتماعی"، ۱۰(۱)، ۴۷-۶۱.

Technol. <https://doi.org/10.1007/s10639-023-11590-2>

23) Morris, D., Targ, H. (2022) The Crisis of Higher Education: Neoliberalism and the Privileging of “Innovation” in the Twenty-First Century. *Crit Crim* **30**, 527–540.

<https://doi.org/10.1007/s10612-022-09654-9>

24) Koczanowicz, L., Włodarczyk, R. (2022) Education for Critical Community and the Pedagogy of Asylum: Two Responses to the Crisis of University Education. *Stud Philos Educ* **41**, 191–209.

<https://doi.org/10.1007/s11217-021-09798-1>

25) Rezghi Shirsavar, H., Salami, N. (2023) Prioritizing effective factors in training environmental concepts based on teaching models in higher education of Iran. *Int. J. Environ. Sci. Technol.* **20**, 5945–5956.

<https://doi.org/10.1007/s13762-023-04859-z>

۲۶) معمارزاده تهران، غلامرضا، دانش فرد، کرم‌ا...، حسامی، زهرا. (۱۳۹۳). بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی با عملکرد کارکنان در دانشگاه آزاد اسلامی واحد قزوین. فصلنامه مدیریت توسعه و تحول، ۶(۱۷)، ۱-۵.

۵۲

شماره ۲۳

بهار و تابستان ۱۴۰۲

دوفصلنامه

علمی و پژوهشی



ارائه مدل ساختاری تأثیر سرمایه اجتماعی بر مدیریت
بهران دانشگاه... ایلا فتحي